

ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ  
ХАРКІВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ

КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД  
«ХАРКІВСЬКИЙ ПАЛАЦ ДИТЯЧОЇ ТА ЮНАЦЬКОЇ ТВОРЧОСТІ  
ХАРКІВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ»

ПОГОДЖЕНО

Протокол засідання міської  
координаційної ради з питань  
професійного розвитку  
педагогічних працівників  
від 15.08.2024 № 3

ЗАТВЕРДЖЕНО

Наказ Департаменту освіти  
Харківської міської ради  
від 20.08.2024 № 113

СХВАЛЕНО

Протокол засідання  
педагогічної ради КЗ ХПДЮТ  
від 06.06.2024 № 3

Навчальна програма з позашкільної освіти  
соціально-реабілітаційного напрямку

«Шашки»

Початковий, основний рівні

3 роки навчання

**Автор:**

**Глушко Анастасія Олексіївна** - керівник гуртка «Шашки» комунального закладу «Харківський Палац дитячої та юнацької творчості Харківської області»

**Рецензент:**

**Шапунов Олег Якович** – президент Харківської обласної федерації шашок України

## ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Шашки – проста гра на перший погляд, але водночас це інтелектуальний вид спорту, який поєднує у собі логіку, креативність, уяву, а також є наповненим різноманітністю красивих комбінаційних і тактичних прийомів. Це гра, в якій вкрай важливі такі компоненти як пам'ять, концентрація, мотивація та стійкість уваги. Шашкам, як і іншим інтелектуальним видам спорту, натомість фізичної активності більш притаманне застосування розумової діяльності, гра відбувається шляхом використання розумових здібностей, мислення, творчого підходу, тощо.

Актуальність даної програми полягає у тому, що вона орієнтована на залучення до інтелектуального виду спорту дітей починаючи з дошкільного віку.

Метою навчальної програми є формування ключових компетентностей особистості засобами гри в шашки. Основні завдання полягають у формуванні наступних компетентностей:

- *пізнавальної*, забезпечує оволодіння теоретичними основами гри в шашки ознайомлення з історією гри, різновидами гри, правилами; набуття спеціальних знань, умінь та навичок; формування стійкого інтересу до гри в шашки;

- *практичної*, сприяє засвоєнню навичок основних елементів гри в шашки та набуттю практичного досвіду ігрової діяльності;

- *творчої*, впливає на підвищення майстерності шашкової гри, розвиток творчого мислення, вміння самостійно приймати рішення та шукати нові підходи для реалізації планів при виконанні поставлених завдань;

- *соціальної*, формує ціннісні орієнтації вихованців, навички співпраці в колективі, вміння адаптуватись та визначати особисті цілі.

Навчальна програма розрахована на 3 роки навчання та передбачає початковий і основний рівні:

початковий рівень (1 рік навчання) – 144 год. на рік, 4 год. на тиждень;

основний рівень (1-й рік навчання) – 144 год. на рік, 4 год. на тиждень,

або 216 год. на рік, 6 год. на тиждень;  
основний рівень (2-й рік навчання) – 144 год. на рік, 4 год. на тиждень,  
або 216 год. на рік, 6 год. на тиждень.

Навчальне навантаження в групах встановлюється в залежності від віку вихованців та їх рівня підготовки до засвоєння навчального матеріалу.

Програма початкового рівня має за мету сформувати інтерес до занять шашками. На даному етапі вихованці знайомляться з історією походження шашок, оволодівають елементарними основами шашкової гри, вивчають шашкову нотацію, отримують досвід участі у любительських зустрічах, міських змаганнях та турнірах.

Програма основного рівня передбачає спеціальну шашкову підготовку вихованців. На даному етапі гуртківці розв'язують комбінації, позиційні завдання та завдання в ендшпілі різної складності, самостійно складають шашкові завдання, оцінюють та аналізують шашкові позиції, вдосконалюють рівень власної майстерності, застосовують здобуті вміння та навички у практичній грі, отримують досвід участі у всеукраїнських та міжнародних турнірах.

До груп основного рівня зараховуються вихованці, що засвоїли програму початкового рівня. Також до занять можуть приєднуватися діти, які пройшли спеціальну підготовку за напрямом роботи гуртка або вихованці, які проявляють стійкий інтерес та здібності до занять шашками, після попередньої співбесіди з педагогом.

Програма передбачає послідовний перехід від простих завдань до складних, з поступовим удосконаленням практичних навичок та поглибленням теоретичних знань. Формами контролю за результативністю є підсумкові заняття та участь у змаганнях. Методи роботи добираються відповідно до вікових психологічних особливостей вихованців, форми проведення занять - групова та індивідуальна. Ресурсним забезпеченням освітнього процесу гуртка є шашкові дошки, комплекти з шашками (ігровими фішками для гри в шашки), спеціальні електронні годинники.

**Початковий рівень**  
**НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН**

№	ТЕМА	Кількість годин		
		теоретичних	практичних	усього
1.	Вступ	1	1	2
2.	Історичний огляд: походження шашок, їх розвиток в Україні	4	-	4
3.	Базові правила гри у шашки	4	6	10
4.	Шашкова нотація та запис	6	6	12
5.	Сильні й слабкі шашки	8	16	24
6.	Комбінація як один з найголовніших тактичних принципів гри	8	18	26
7.	Стадії шашкової партії. Базові принципи гри на початку партії	8	10	18
8.	Елементарні закінчення у шашках	6	14	20
9.	Психологічна підготовка	2	2	4
10.	Участь у турнірах та змаганнях	2	20	22
11.	Підсумок	-	2	2
	Разом	49	95	144

**ЗМІСТ ПРОГРАМИ**

**1.Вступ (2 год.)**

*Теоретична частина.* Мета, завдання та цілі роботи гуртка. Правила безпеки та організаційні питання.

*Практична частина.* Комунікативні ігри на знайомство.

**2.Історичний огляд: походження шашок, їх розвиток в Україні (4 год.)**

*Теоретична частина.* Шлях виникнення та розповсюдження шашок у світі. Різновиди шашок та їх основні відмінності. Видатні шашкісти сучасної України.

### **3.Базові правила гри у шашки (10 год.)**

*Теоретична частина.* Шашкова дошка та шашки, поняття «проста», «дамка», «хід» і «взяття». Правила розташування шашок на шашковій дошці.

*Практична частина.* Вправи на засвоєння відмінностей між ходом простою та дамкою. Вправи на визначення різниці між взяттям простою та дамкою. Гра спрямована на засвоєння правил «Взяття – обов’язкове» та «Торкнув – ходи».

### **4.Шашкова нотація та запис (12 год.)**

*Теоретична частина.* Позначення клітин на шашковій дошці. Діагоналі, вертикалі та горизонталі. Основні принципи запису ходів та взяття.

*Практична частина.* Асоціативний віршик для вивчення шашкової нотації. Запис розташування шашок на дошці в різних позиціях. Запис ходів та взяття.

### **5.Сильні й слабкі шашки (24 год.)**

*Теоретична частина.* Центральні й бортові шашки, перевага центральних шашок над бортовими. Відсталі та ізольовані шашки. Матеріальна перевага та її різновиди. Позиційна перевага.

*Практична частина.* Розгляд партій, пов’язаних центральними та бортовими шашками. Виконання вправ: «Хто ближче до центру?», «У кого більше ходів?». Вирішення задач, що демонструють цінність дамки. Вправи на здобуття матеріальної переваги шляхом виграшу шашки. Відпрацювання техніки нападу на шашку та її захисту. Вправи на здобуття матеріальної переваги шляхом проходу у дамки. Робота над здобуттям позиційної переваги. Вправи на засвоєння відмінності між матеріальною та позиційною перевагою.

### **6.Комбінація як один з найголовніших тактичних принципів гри (26 год.)**

*Теоретична частина.* Комбінація: поняття та мета. Принцип побудови комбінації. Механізм проведення комбінації. Основні види елементарних комбінацій.

*Практична частина.* Вирішення комбінацій з колонки в один хід. Вправи на закріплення принципу побудови колонок. Вирішення комбінацій з «рогатки»

в один хід. Вирішення простих комбінацій із застосуванням двох шашок. Вирішення простих комбінацій з проходом у дамки. Вправи спрямовані на знаходження «голодної» для проведення комбінації. Вирішення комбінацій на вільний темп. Вирішення комбінацій з колонки та рогатки в два ходи. Вправи на знаходження простих комбінацій під час гри.

### **7.Стадії шашкової партії. Базові принципи гри на початку партії (18 год.)**

*Теоретична частина.* Три стадії шашкової партії: дебют, середина і закінчення. Шашкова стратегія. План у шашковій партії, його побудова та здійснення. Шашкова тактика.

*Практична частина.* Робота над правилом «Виводь відсталі шашки». Вправи на захват центру, закріплення правила «Веди боротьбу за центр». Вправи на відпрацювання техніки створення загроз. Вправи на відпрацювання техніки відбиття загроз. Розгляд початкових ходів на початку партії.

### **8.Елементарні закінчення у шашках (20 год.)**

*Теоретична частина.* Види простих закінчень, поняття «виграшна позиція і нічийна позиція». Петля та принципи її побудови. Закінчення чотири дамки проти однієї.

*Практична частина.* Задачі «Як піймати дамку за допомогою петлі?». Вправа «Добудуй петлю». Вправи «Спіймай дамку шляхом запирання». Вправи «Як обмежуюча шашка суперника допомагає спіймати дамку?». Вправи «Спіймай дамку через комбінацію». Вправа «Спіймай дамку за рахунок вільного темпу». Розгляд нічийних позицій, гра «Чи можливо спіймати дамку?».

### **9.Психологічна підготовка (4 год.)**

*Теоретична частина.* Психологічна підготовка, її вплив на результат партії.

*Практична частина.* Проходження психологічних тестів на концентрацію та стійкість уваги.

### **10.Участь у турнірах та змаганнях (22 год.)**

*Теоретична частина.* Основні системи проведення змагань.

*Практична частина.* Тренувальні турніри з використанням шашкового годинника. Тренувальні турніри з записом партії. Тренувальні турніри з блискавичним контролем часу гри. Тренувальній партії з швидким контролем часу гри. Тренувальні партії з класичним контролем часу гри. Сеанс одночасної гри. Участь у командних змаганнях. Змагання за коловою системою. Змагання за швейцарською системою. Аналіз зіграних партій, робота над помилками.

### **11. Підсумок (2 год.)**

*Практична частина.* Підбиття підсумків роботи за рік.

### **ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ**

*У вихованців мають бути сформовані компетентності:*

*пізнавальна:* мають уявлення про історію походження шашок та їх різновиди; основні правила гри; властивості шашок; стадії шашкової партії; базові принципи гри;

*практична:* мають засвоїти навички основних елементів гри в шашки; механізм визначення результату партії; отримати досвід участі у любительських зустрічах, міських змаганнях та турнірах;

*творча:* мають вміти самостійно приймати рішення; створювати та підлаштовувати різні елементарні комбінації; творчо підходити до вирішення завдань;

*соціальна:* мають набути досвіду взаємодії в колективі, з партнером, з суперником.

### **Основний рівень, перший рік навчання**

### **НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН**

№	ТЕМА	Кількість годин		
		теоретичних	практичних	усього
1.	Вступ	2	-	2
2.	Шашки в Україні	4	-	4
3.	Шашкова тактика, її елементи	6	6	12
4.	Шашкова стратегія, її елементи	6	6	12



№	ТЕМА	Кількість годин		
		теоретичних	практичних	усього
5.	Комбінація як один з найголовніших тактичних принципів гри	8	18	26
6.	Дебют та розвиток шашок	10	10	20
7.	Основні прийоми у шашкових закінченнях	6	14	20
8.	Ендшпіль	10	10	20
9.	Психологічна підготовка	2	2	4
10.	Ігрова практика, участь у турнірах та змаганнях	2	20	22
11.	Підсумок	-	2	2
	Разом	56	88	144

## ЗМІСТ ПРОГРАМИ

### 1. Вступ (2 год.)

*Теоретична частина.* Мета, завдання та цілі роботи гуртка. Правила безпеки та організаційні питання.

### 2. Шашки в Україні (4 год.)

*Теоретична частина.* Стан розвитку шашок в Україні. Здобутки українських шашкістів на міжнародній арені.

### 3. Шашкова тактика, її елементи (12 год.)

*Теоретична частина.* Варіант і комбінація. Форсований варіант. Напад, як засіб примушення. Загроза, як засіб примушення. Невідпорна загроза. Жертва шашки, мотиви та ідеї.

*Практична частина.* Вправи для знаходження різних варіантів продовження гри. Розбір коротких партій з форсованими варіантами. Вправи на створення загроз для формування форсованих варіантів. Вправи на створення невідпорних загроз. Вправи з жертвою шашки заради проходу у дамки. Вправи з жертвою шашки заради отримання позиційної рівноваги.

#### **4. Шашкова стратегія, її елементи (12 год.)**

*Теоретична частина.* Лівий та правий фланги. Перенавантаження флангів та розрив між флангами. Прорив по лівому флангу. Прорив по правому флангу. Порядок ведення шашок у гру. Шашки першого ряду, їх вплив на позицію.

*Практична частина.* Робота над оцінюванням навантаження флангів. Робота над рівномірним розподілом шашок по флангам. Вправи «Як пройти у дамки по лівому флангу?». Вправи «Як пройти у дамки по правому флангу?». Робота над порядком виведення шашок. Вправи на оцінювання позиції, в залежності від розвитку шашок першого ряду.

#### **5. Комбінація як один з найголовніших тактичних принципів гри (26 год.)**

*Теоретична частина.* Ударні колони, їх роль в проведенні комбінацій. Захват центру за допомогою ударних колон. Передумови для виникнення комбінацій. Усунення «зайвих» шашок. Залучення недостатніх шашок.

*Практична частина.* Робота над побудовою ударних колон та їх використанням під час партії. Вирішення комбінацій з колонки в два та три ходи. Використання «решета» для виникнення комбінацій. Вирішення комбінацій з проходом на переддамкове поле. Комбінації з пропуском у дамки. Вирішення комбінацій на вільний темп. Гра «Вирішення комбінацій на швидкість». Вправи на відпрацювання техніки усунення «зайвих» шашок. Вправи на відпрацювання техніки залучення недостатніх шашок. Вправи на знаходження комбінацій із застосуванням прийомів примушення. Вирішення комбінацій з «рогатки» в два та три ходи. Робота над пошуком простих комбінацій за суперника. Розгляд типових комбінацій на різних етапах гри.

#### **6. Дебют та розвиток шашок (20 год.)**

*Теоретична частина.* Популярні шашкові дебюти. Дебютні пастки на початку партії. Початок дебюту «Кілок». Початок дебюту «Центральна партія». Початок дебюту «Жертва Кукуєва».

*Практична частина.* Розгляд популярних початкових ходів на прикладі партій майстрів. Вирішення комбінацій, що виникають на початку партії. Гра партій з початковими ходами дебюту «Кілок». Вправи на відпрацювання

постановки кілка. Вирішення типових комбінацій при наявності кілка. Гра партій з початковими ходами дебюту «Центральна партія». Вправи на відпрацювання зв'язки лівого флангу. Вправи на відпрацювання зв'язки правого флангу. Гра партій з початковими ходами дебюту «Жертва Кукуєва». Гра «Вгадай з якого дебюту вийшла позиція».

## **7. Основні прийоми у шашкових закінченнях(20 год.)**

*Теоретична частина.* Опозиція, боротьба за опозицію. Вплив розміну на опозицію. Мініатюри: дві проти однієї. Мініатюри: дві проти двох. Прийом «любки» у шашкових закінченнях.

*Практична частина.* Вирішення задач з опозицією. Гра «Вгадай хто виграє». Гра «Затримай шашку». Робота над оцінюванням на чию користь сходиться опозиція. Робота над зміненням опозиції. Вирішення мініатюр: дві проти однієї. Вирішення мініатюр: дві проти двох. Вправи на знаходження прийому «любки». Вирішення вправ на проходження у дамки шляхом застосування прийому «любки». Аналіз простих шашкових закінчень.

## **8. Ендшпіль (20 год.)**

*Теоретична частина.* Прийом «запирання». Прийом «застава». Прийом «самооблага». Прийом «петля». Прийом «вилка». Прийом «стовбняк». Прийом «Роздоріжжя».

*Практична частина.* Вирішення вправ дві дамки проти однієї. Вирішення вправ дамка проти простих, що знаходяться на одному фланзі. Вирішення вправ дамка проти трьох дамок. Вирішення вправ дамка проти чотирьох дамок. Вирішення вправ дамка проти простих, що знаходяться на різних флангах. Робота над використанням дамок для нападу на шашки. Вправи на відпрацювання техніки ловлі дамки у ендшпілі: одна дамка проти трьох дамок. Вправи на відпрацювання техніки ловлі дамки у ендшпілі: одна дамка проти чотирьох дамок.

## **9. Психологічна підготовка (4 год.)**

*Теоретична частина.* Показники психологічної підготовленості шашкіста. Психологічні особливості супротивника. Психологічна взаємодія із суперником.

*Практична частина.* Проходження психологічних тестів на пам'ять. Виконання вправ для концентрації уваги та зосередженості. Виконання психологічних тестів на підвищення стресостійкості.

### **11. Ігрова практика, участь у турнірах та змаганнях(22 год.)**

*Теоретична частина.* Основні системи проведення всеукраїнських змагань.

*Практична частина.* Тренувальні партії з блискавичним контролем часу гри. Тренувальній партії з швидким контролем часу гри. Тренувальні партії з класичним контролем часу гри. Сеанс одночасної гри. Тренувальні партії з комп'ютерною програмою. Тренувальні партії на відпрацювання вивчених дебютів. Змагання за коловою системою. Змагання за швейцарською системою. Змагання за олімпійською (нокаут) системою. Аналіз зіграних партій, робота над помилками.

### **12. Підсумок (2год.)**

*Практична частина.* Підбиття підсумків роботи за рік.

## **Основний рівень, перший рік навчання НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН**

№	ТЕМА	Кількість годин		
		теоретичних	практичних	усього
1.	Вступ	3	-	3
2.	Шашки в Україні	6	-	6
3.	Шашкова тактика, її елементи	9	9	18
4.	Шашкова стратегія, її елементи	9	9	18
5.	Комбінація як один з найголовніших тактичних принципів гри	12	27	39
6.	Дебют та розвиток шашок	15	15	30
7.	Основні прийоми у шашкових закінченнях	9	21	30
8.	Ендшпіль	15	15	30

9.	Психологічна підготовка	3	3	6
10.	Ігрова практика, участь у турнірах та змаганнях	3	30	33
11.	Підсумок	-	3	3
	Разом	84	132	216

## ЗМІСТ ПРОГРАМИ

### 1. Вступ (3 год.)

*Теоретична частина.* Мета, завдання та цілі роботи гуртка. Правила безпеки та організаційні питання.

### 2. Шашки в Україні (6 год.)

*Теоретична частина.* Стан розвитку шашок в Україні. Здобутки українських шашкістів на міжнародній арені.

### 3. Шашкова тактика, її елементи (18 год.)

*Теоретична частина.* Варіант і комбінація. Форсований варіант. Напад, як засіб примушення. Загроза, як засіб примушення. Невідпорна загроза. Жертва шашки, мотиви та ідеї.

*Практична частина.* Вправи для знаходження різних варіантів продовження гри. Розбір коротких партій з форсованими варіантами. Вправи на створення загроз для формування форсованих варіантів. Вправи на створення невідпорних загроз. Вправи з жертвою шашки заради проходу у дамки. Вправи з жертвою шашки заради отримання позиційної рівноваги.

### 4. Шашкова стратегія, її елементи (18 год.)

*Теоретична частина.* Лівий та правий фланги. Перенавантаження флангів та розрив між флангами. Прорив по лівому флангу. Прорив по правому флангу. Порядок ведення шашок у гру. Шашки першого ряду, їх вплив на позицію.

*Практична частина.* Робота над оцінюванням навантаження флангів. Робота над рівномірним розподілом шашок по флангам. Вправи «Як пройти у дамки по лівому флангу?». Вправи «Як пройти у дамки по правому флангу?».

Робота над порядком виведення шашок. Вправи на оцінювання позиції, в залежності від розвитку шашок першого ряду.

### **5. Комбінація як один з найголовніших тактичних принципів гри (39 год.)**

*Теоретична частина.* Ударні колони, їх роль в проведенні комбінацій. Захват центру за допомогою ударних колон. Передумови для виникнення комбінацій. Усунення «зайвих» шашок. Залучення недостатніх шашок.

*Практична частина.* Робота над побудовою ударних колон та їх використанням під час партії. Вирішення комбінацій з колонки в два та три ходи. Використання «решета» для виникнення комбінацій. Вирішення комбінацій з проходом на переддамкове поле. Комбінації з пропуском у дамки. Вирішення комбінацій на вільний темп. Гра «Вирішення комбінацій на швидкість». Вправи на відпрацювання техніки усунення «зайвих» шашок. Вправи на відпрацювання техніки залучення недостатніх шашок. Вправи на знаходження комбінацій із застосуванням прийомів примушення. Вирішення комбінацій з «рогатки» в два та три ходи. Робота над пошуком простих комбінацій за суперника. Розгляд типових комбінацій на різних етапах гри.

### **6. Дебют та розвиток шашок (30 год.)**

*Теоретична частина.* Популярні шашкові дебюти. Дебютні пастки на початку партії. Початок дебюту «Кілок». Початок дебюту «Центральна партія». Початок дебюту «Жертва Кукуєва».

*Практична частина.* Розгляд популярних початкових ходів на прикладі партій майстрів. Вирішення комбінацій, що виникають на початку партії. Гра партій з початковими ходами дебюту «Кілок». Вправи на відпрацювання постановки кілка. Вирішення типових комбінацій при наявності кілка. Гра партій з початковими ходами дебюту «Центральна партія». Вправи на відпрацювання зв'язки лівого флангу. Вправи на відпрацювання зв'язки правого флангу. Гра партій з початковими ходами дебюту «Жертва Кукуєва». Гра «Вгадай з якого дебюту вийшла позиція».

## **7. Основні прийоми у шашкових закінченнях (30 год.)**

*Теоретична частина.* Опозиція, боротьба за опозицію. Вплив розміну на опозицію. Мініатюри: дві проти однієї. Мініатюри: дві проти двох. Прийом «любки» у шашкових закінченнях.

*Практична частина.* Вирішення задач з опозицією. Гра «Вгадай хто виграє». Гра «Затримай шашку». Робота над оцінюванням на чию користь сходиться опозиція. Робота над зміненням опозиції. Вирішення мініатюр: дві проти однієї. Вирішення мініатюр: дві проти двох. Вправи на знаходження прийому «любки». Вирішення вправ на проходження у дамки шляхом застосування прийому «любки». Аналіз простих шашкових закінчень.

## **8. Ендшпіль(30 год.)**

*Теоретична частина.* Прийом «запирання». Прийом «застава». Прийом «самооблага». Прийом «петля». Прийом «вилка». Прийом «стовбняк». Прийом «Роздоріжжя».

*Практична частина.* Вирішення вправ дві дамки проти однієї. Вирішення вправ дамка проти простих, що знаходяться на одному фланзі. Вирішення вправ дамка проти трьох дамок. Вирішення вправ дамка проти чотирьох дамок. Вирішення вправ дамка проти простих, що знаходяться на різних флангах. Робота над використанням дамок для нападу на шашки. Вправи на відпрацювання техніки ловлі дамки у ендшпілі: одна дамка проти трьох дамок. Вправи на відпрацювання техніки ловлі дамки у ендшпілі: одна дамка проти чотирьох дамок.

## **9. Психологічна підготовка (6 год.)**

*Теоретична частина.* Показники психологічної підготовленості шашкіста. Психологічні особливості супротивника. Психологічна взаємодія із суперником.

*Практична частина.* Проходження психологічних тестів на пам'ять. Виконання вправ для концентрації уваги та зосередженості. Виконання психологічних тестів на підвищення стресостійкості.

## 10. Ігрова практика, участь у турнірах та змаганнях (33 год.)

*Теоретична частина.* Основні системи проведення всеукраїнських змагань.

*Практична частина.* Тренувальні партії з блискавичним контролем часу гри. Тренувальній партії з швидким контролем часу гри. Тренувальні партії з класичним контролем часу гри. Сеанс одночасної гри. Тренувальні партії з комп'ютерною програмою. Тренувальні партії на відпрацювання вивчених дебютів. Змагання за коловою системою. Змагання за швейцарською системою. Змагання за олімпійською (нокаут) системою. Аналіз зіграних партій, робота над помилками.

## 11. Підсумок (3год.)

*Практична частина.* Підбиття підсумків роботи за рік.

### Основний рівень, другий рік навчання НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№	ТЕМА	Кількість годин		
		теоретичних	практичних	усього
1.	Вступ	2	-	2
2.	Шашки в світі	2	-	2
3.	Оцінка позиції	4	6	10
4.	Шашкова стратегія	4	6	10
5.	Техніка розрахунку варіантів	6	6	12
6.	Дебютна підготовка	6	10	16
7.	Несподівані ситуації в дебюті	2	2	4
8.	Типові позиції у середині гри	6	10	16
9.	Проблеми у середині гри	6	10	16
10.	Типові позиції у шашкових закінченнях	6	10	16
11.	Удосконалення шашкової майстерності	6	6	12
12.	Психологічна підготовка	2	2	4



13.	Ігорова практика, участь у турнірах та змаганнях	2	20	22
14.	Підсумок	-	2	2
	Разом	54	90	144

## ЗМІСТ ПРОГРАМИ

### 1. Вступ (2 год.)

*Теоретична частина.* Мета, завдання та цілі роботи гуртка. Правила безпеки та організаційні питання.

### 2. Шашки в світі (2 год.)

*Теоретична частина.* Стан розвитку шашок на світовому рівні.

### 3. Оцінка позиції (10 год.)

*Теоретична частина.* Принципи оцінки позиції. Оцінка позиції за зовнішніми факторами. Оцінка позиції за динамічними факторами. Основні методи гри у кращих та гірших позиціях.

*Практична частина.* Робота над способами оцінювання позиції. Розбір завдань з оцінюванням співвідношення сил. Вирішення вправ з сильними шашками: кіл, тичок, рожон. Вирішення вправ з сильним та слабким центром. Робота над методами гри в гірших або програшних позиціях. Вправи на реалізації виграшу у значно кращих позиціях.

### 4. Шашкова стратегія (10 год.)

*Теоретична частина.* Створення супротивнику труднощів. Основні прийоми оборони в гірших позиціях. Основні правила ведення атаки.

*Практична частина.* Завдання «Вибери найкращий хід». Вправи «Як перейти в ендшпіль шляхом розміну шашок». Вправи на активізацію пасивних шашок. Гра «Знайди чим загрожує суперник». Вправи на атаку шашок суперника. Вправи на оточення шашок суперника. Робота над перетворення тимчасових переваг в стійкі.

## **5. Техніка розрахунку варіантів(12 год.)**

*Теоретична частина.* Механізм розрахунку варіантів. Взаємозв'язок між точністю розрахунку та кількістю варіантів. Відсіювання зайвих варіантів під час розрахунку.

*Практична частина.* Робота над формулюванням мети розрахунку варіантів. Робота над відбором та переглядом варіантів. Вправи спрямовані на покращення розрахунку варіантів. Вправи на знаходження більш ймовірних потенційних ходів суперника під час розрахунку. Робота над визначенням пріоритетності серед потенційних ходів суперника. Вправи на виявлення протиріч під час розрахунку. Робота над формуванням висновків під час розрахунку варіантів.

## **6. Дебютна підготовка 16 год.)**

*Теоретична частина.* Основні дебюти, їх класифікація. Основні принципи гри у дебюті. Принципи формування дебютного репертуару. Дебют «Косяк». Початок дебюту «Зворотній кілок».

*Практична частина.* Знайомство з різними дебютами через партії відомих гравців. Розгляд дебютів з позиційним тиском. Розгляд форсованих дебютів. Вправи на відпрацювання швидкого розвитку шашок. Гра партій з початковими ходами дебюту «Косяк». Гра партій з початковими ходами дебюту «Зворотній кілок». Вирішення типових комбінацій, які можуть виникнути у дебюті «Зворотній кілок».

## **7. Несподівані ситуації в дебюті (4 год.)**

*Теоретична частина.* Новий хід у відомому дебюті. Відхилення від основних варіантів дебюту.

*Практична частина.* Формування плану дій на випадок будь-якого відхилення від дебюту. Самостійна робота над розширенням дебютного репертуару.

## **8. Типові позиції у середині гри (16 год.)**

*Теоретична частина.* Типові позиції, що виникають у середині гри при розігруванні відкритих дебютів. Типові позиції, що виникають у середині гри

при розігруванні напівзакритих дебютів. Типові позиції, що виникають у середині гри при розігруванні закритих дебютів.

*Практична частина.* Робота над аналізом зв'язку дебюту з іншими етапами партії. Аналіз позицій із зв'язками та зажимами. Аналіз позицій з рогаткою та кліщами. Аналіз позицій з кілком та тичком. Аналіз позицій з проривом на фланзі. Аналіз симетричних позицій. Аналіз позицій з дебюту «Косяк».

## **9. Проблеми у середині гри (16 год.)**

*Теоретична частина.* Шляхи реалізації дебютної переваги. Проблематика вибору плану гри. Атака і контратака.

*Практична частина.* Робота над об'єктивною оцінкою позиції в середині гри. Вправи на здобуття переваги у середині гри. Вправи на реалізацію здобутої переваги. Вправи на вибір плану гри. Робота над плануванням в середині партії. Вирішення вправ на збільшення переваги використовуючи прийом «атака». Вирішення вправ на захист позиції із застосуванням прийому «контратака».

## **10. Типові позиції у шашкових закінченнях (16 год.)**

*Теоретична частина.* Прийом «Відкидання». Три дамки проти однієї: «Трикутник Петрова». Особливі дебютні ідеї.

*Практична частина.* Аналіз простиш шашкових закінчень. Аналіз дамкових шашкових закінчень. Вправи «Як піймати дамку після побудови трикутника». Засвоєння послідовності побудови «Трикутника Петрова». Аналіз всіх можливих варіантів побудови «Трикутника Петрова». Аналіз закінчень з проривом та без. Повторення вивчених раніше прийомів.

## **11. Удосконалення шашкової майстерності (12 год.)**

*Теоретична частина.* Удосконалення стратегічної майстерності. Удосконалення тактичної майстерності. Удосконалення позиційної майстерності. Причини виникнення помилок.

*Практична частина.* Робота над розкриттям сутті стратегічних задумів під час гри. Робота над розкриттям сутті тактичних задумів під час гри. Визначення вирішальних моментів, які впливають на результат партії. Вивчення

творчості майстрів. Аналіз позицій із складним стратегічним змістом. Аналіз позицій із складним тактичним змістом. Аналіз зіграних партій гуртківців. Робота над оцінкою реалізації власного плану гри. Коментування гуртківцями власних партій. Виявлення власних факторів, що впливають на виникнення помилок.

## **12. Психологічна підготовка (4 год.)**

*Теоретична частина.* Індивідуальні психологічні особливості шашкіста. Саморегуляція як показник психологічної підготовленості. Психологічні чинники, що впливають на прийняття рішень.

*Практична частина.* Тест на визначення особистості. Вправи для покращення саморегуляції. Тест «На скільки добре ви вмієте ухвалювати важкі рішення».

## **13. Ігрова практика, участь у турнірах та змаганнях (22 год.)**

*Теоретична частина.* Основні системи проведення міжнародних змагань.

*Практична частина.* Змагання з блискавичної гри. Змагання з швидкої гри. Тренувальні партії з класичним контролем часу гри. Сеанс одночасної гри. Тренувальні партії з комп'ютерною програмою на відпрацювання дебютного репертуару. Змагання за коловою системою. Змагання за швейцарською системою. Змагання за олімпійською (нокаут) системою. Тренувальні партії для награності відкритих дебютів. Тренувальні партії для награності напівзакритих дебютів. Тренувальні партії для награності закритих дебютів. Командні змагання. Турнір для відпрацювання техніки запису партій. Аналіз зіграних партій, робота над помилками.

## **14. Підсумок (2год.)**

*Практична частина.* Підбиття підсумків роботи за рік.

**Основний рівень, другий рік навчання**

### **НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН**

№	ТЕМА	Кількість годин		
		теоретичних	практичних	усього
1.	Вступ	3	-	3

№	ТЕМА	Кількість годин		
		теоретичних	практичних	усього
2.	Шашки в світі	3	-	3
3.	Оцінка позиції	6	9	15
4.	Шашкова стратегія	6	9	15
5.	Техніка розрахунку варіантів	9	9	18
6.	Дебютна підготовка	9	15	24
7.	Несподівані ситуації в дебюті	3	3	6
8.	Типові позиції у середині гри	9	15	24
9.	Проблеми у середині гри	9	15	24
10.	Типові позиції у шашкових закінченнях	9	15	24
11.	Удосконалення шашкової майстерності	9	9	18
12.	Психологічна підготовка	3	3	6
13.	Ігрова практика, участь у турнірах та змаганнях	3	30	33
14.	Підсумок	-	3	3
	Разом	81	135	216

## ЗМІСТ ПРОГРАМИ

### 1. Вступ (3 год.)

*Теоретична частина.* Мета, завдання та цілі роботи гуртка. Правила безпеки та організаційні питання.

### 2. Шашки в світі (3 год.)

*Теоретична частина.* Стан розвитку шашок на світовому рівні.

### 3. Оцінка позиції (15 год.)

*Теоретична частина.* Принципи оцінки позиції. Оцінка позиції за зовнішніми факторами. Оцінка позиції за динамічними факторами. Основні методи гри у кращих та гірших позиціях.

*Практична частина.* Робота над способами оцінювання позиції. Розбір завдань з оцінюванням співвідношення сил. Вирішення вправ з сильними шашками: кіл, тичок, рожон. Вирішення вправ з сильним та слабким центром. Робота над методами гри в гірших або програшних позиціях. Вправи на реалізації виграшу у значно кращих позиціях.

#### **4. Шашкова стратегія (15 год.)**

*Теоретична частина.* Створення супротивнику труднощів. Основні прийоми оборони в гірших позиціях. Основні правила ведення атаки.

*Практична частина.* Завдання «Вибери найкращий хід». Вправи «Як перейти в ендшпіль шляхом розміну шашок». Вправи на активізацію пасивних шашок. Гра «Знайди чим загрожує суперник». Вправи на атаку шашок суперника. Вправи на оточення шашок суперника. Робота над перетворення тимчасових переваг в стійкі.

#### **5. Техніка розрахунку варіантів (18 год.)**

*Теоретична частина.* Механізм розрахунку варіантів. Взаємозв'язок між точністю розрахунку та кількістю варіантів. Відсіювання зайвих варіантів під час розрахунку.

*Практична частина.* Робота над формулюванням мети розрахунку варіантів. Робота над відбором та переглядом варіантів. Вправи спрямовані на покращення розрахунку варіантів. Вправи на знаходження більш ймовірних потенційних ходів суперника під час розрахунку. Робота над визначенням пріоритетності серед потенційних ходів суперника. Вправи на виявлення протиріч під час розрахунку. Робота над формуванням висновків під час розрахунку варіантів.

#### **6. Дебютна підготовка (24 год.)**

*Теоретична частина.* Основні дебюти, їх класифікація. Основні принципи гри у дебюті. Принципи формування дебютного репертуару. Дебют «Косяк». Початок дебюту «Зворотній кілок».

*Практична частина.* Знайомство з різними дебютами через партії відомих гравців. Розгляд дебютів з позиційним тиском. Розгляд форсованих

дебютів. Вправи на відпрацювання швидкого розвитку шашок. Гра партій з початковими ходами дебюту «Косяк». Гра партій з початковими ходами дебюту «Зворотній кілок». Вирішення типових комбінацій, які можуть виникнути у дебюті «Зворотній кілок».

### **7. Несподівані ситуації в дебюті (6 год.)**

*Теоретична частина.* Новий хід у відомому дебюті. Відхилення від основних варіантів дебюту.

*Практична частина.* Формування плану дій на випадок будь-якого відхилення від дебюту. Самостійна робота над розширенням дебютного репертуару.

### **8. Типові позиції у середині гри (24 год.)**

*Теоретична частина.* Типові позиції, що виникають у середині гри при розігруванні відкритих дебютів. Типові позиції, що виникають у середині гри при розігруванні напівзакритих дебютів. Типові позиції, що виникають у середині гри при розігруванні закритих дебютів.

*Практична частина.* Робота над аналізом зв'язку дебюту з іншими етапами партії. Аналіз позицій із зв'язками та зажимами. Аналіз позицій з рогаткою та кліщами. Аналіз позицій з кілком та тичком. Аналіз позицій з проривом на фланзі. Аналіз симетричних позицій. Аналіз позицій з дебюту «Косяк».

### **9. Проблеми у середині гри (24 год.)**

*Теоретична частина.* Шляхи реалізації дебютної переваги. Проблематика вибору плану гри. Атака і контратака.

*Практична частина.* Робота над об'єктивною оцінкою позиції в середині гри. Вправи на здобуття переваги у середині гри. Вправи на реалізацію здобутої переваги. Вправи на вибір плану гри. Робота над плануванням в середині партії. Вирішення вправ на збільшення переваги використовуючи прийом «атака». Вирішення вправ на захист позиції із застосуванням прийому «контратака».

## **10. Типові позиції у шашкових закінченнях (24 год.)**

*Теоретична частина.* Прийом «Відкидання». Три дамки проти однієї: «Трикутник Петрова». Особливі дебютні ідеї.

*Практична частина.* Аналіз простиш шашкових закінчень. Аналіз дамкових шашкових закінчень. Вправи «Як піймати дамку після побудови трикутника». Засвоєння послідовності побудови «Трикутника Петрова». Аналіз всіх можливих варіантів побудови «Трикутника Петрова». Аналіз закінчень з проривом та без. Повторення вивчених раніше прийомів.

## **11. Удосконалення шашкової майстерності (18 год.)**

*Теоретична частина.* Удосконалення стратегічної майстерності. Удосконалення тактичної майстерності. Удосконалення позиційної майстерності. Причини виникнення помилок.

*Практична частина.* Робота над розкриттям сутті стратегічних задумів під час гри. Робота над розкриттям сутті тактичних задумів під час гри. Визначення вирішальних моментів, які впливають на результат партії. Вивчення творчості майстрів. Аналіз позицій із складним стратегічним змістом. Аналіз позицій із складним тактичним змістом. Аналіз зіграних партій гуртківців. Робота над оцінкою реалізації власного плану гри. Коментування гуртківцями власних партій. Виявлення власних факторів, що впливають на виникнення помилок.

## **12. Психологічна підготовка (6 год.)**

*Теоретична частина.* Індивідуальні психологічні особливості шашкіста. Саморегуляція як показник психологічної підготовленості. Психологічні чинники, що впливають на прийняття рішень.

*Практична частина.* Тест на визначення особистості. Вправи для покращення саморегуляції. Тест «На скільки добре ви вмієте ухвалювати важкі рішення».

## **13. Ігрова практика, участь у турнірах та змаганнях (33 год.)**

*Теоретична частина.* Основні системи проведення міжнародних змагань.



*Практична частина.* Змагання з блискавичної гри. Змагання з швидкої гри. Тренувальні партії з класичним контролем часу гри. Сеанс одночасної гри. Тренувальні партії з комп'ютерною програмою на відпрацювання дебютного репертуару. Змагання за коловою системою. Змагання за швейцарською системою. Змагання за олімпійською (нокаут) системою. Тренувальні партії для награності відкритих дебютів. Тренувальні партії для награності напівзакритих дебютів. Тренувальні партії для награності закритих дебютів. Командні змагання. Турнір для відпрацювання техніки запису партій. Аналіз зіграних партій, робота над помилками.

#### **14. Підсумок (3 год.)**

*Практична частина.* Підбиття підсумків роботи за рік.

### **ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ**

*У вихованців мають бути сформовані компетентності:*

*пізнавальна:* мають сформувані стійкий інтерес до гри в шашки; володіти певним обсягом спеціальних знань, умінь та навичок;

*практична:* мають використовувати здобуті спеціальні знання, вміння та навички під час ігрової діяльності; отримати досвід участі у всеукраїнських та міжнародних змаганнях.

*творча:* мають набути таких вмінь, що дозволяють удосконалювати шашкову майстерність; винаходити нові можливості у типових позиціях; створювати та підлаштовувати комбінації різної складності; планувати власні дії та швидко реагувати на незапланований перебіг подій.

*соціальна:* мають набути досвіду співпраці в колективі; поважати думку та рішення інших; вміти адаптуватись та визначати особисті цілі.

### **СПИСОК ДЖЕРЕЛ**

1. Анікеєв Ю. В. Шашки - любов на все життя! / ред. І. Г. Науменко. Черкаси, 2022. 223 с.
2. Анікеєв Ю. В. Шлях до досконалості. Посібник гри в стокліткові шашки / ред. І. Г. Науменко. Черкаси, 2023. 384 с.

3. Балтажи К. Г. Як навчитися грати в шашки. Абетка шашкової гри. Підруч. і посіб., 2016. 160 с.
4. Навчальна програма з шашок для дитячо-юнацьких спортивних шкіл. URL: [https://dniprorada.gov.ua/upload/editor/navchalna\\_programa\\_z\\_shashok\\_1.doc](https://dniprorada.gov.ua/upload/editor/navchalna_programa_z_shashok_1.doc) (дата звернення: 10.05.2024).
5. Офіційний сайт Національної федерації шашок України. URL: <https://ukrshashki.at.ua/> (дата звернення: 01.05.2024).
6. Правила спортивних змагань з шашок. URL: [https://mms.gov.ua/storage/app/sites/16/Sport/Pravyla\\_zmagan/2023/14\\_5.2\\_23%20Правила%20шашки%202023.pdf](https://mms.gov.ua/storage/app/sites/16/Sport/Pravyla_zmagan/2023/14_5.2_23%20Правила%20шашки%202023.pdf) (дата звернення: 10.05.2024).
7. Про внесення змін до Положення про порядок організації індивідуальної та групової роботи в позашкільних навчальних закладах : Наказ МОН України від 10.12.2008 р. № 1123. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1322-08#Text> (дата звернення: 03.05.2024).
8. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII : станом на 24 берез. 2024 р.
9. Про позашкільну освіту : Закон України від 22.06.2000 р. № 1841-III : станом на 22 трав. 2021 р.
10. Цікаві шашки. Навчально-методичний посібник із навчання дітей старшого дошкільного віку гри в шашки / В. В. Семизорова та ін. Мандрівець, 2018. 80 с.